

Proletariatets diktatur

Taler

Edvard Bull

Dato

25 oktober 1919

Sted

Studentersamfundet

1 Menneskenes evne til å glemme sine egne gamle standpunkter er, som Dere vil vite, ganske utrolig. En historiker, til hvis opgaver det bl.a. hører å holde litt greie på forhenværende standpunkter og meninger, har daglig anledning til å forundre sig over denne nyttige og utbrette evne. Hvilken konservativ avis eller
5 konservativ politiker husker f. eks. nu på at endnu for mindre end 25 år siden kjæmpet hele høire og halve venstre her i landet med neb og klør og gode argumenter mot den almindelige stemmeret, og at for mindre end ti år siden gik daværende statsråd og forhenværende venstremand Arctander ut av regjeringen fordi han ikke vilde være med på almindelig stemmeret for kvinder.

10

Nu er det jo netop konservatismen her i landet som synger allerhøiest til den almindelige stemmerets og talmajeståtens ære. Ingen er nu sikrere end høireavisene på at de 51 % altid har ret mot de 49 %, og hver gang det viser sig at høire er de færreste, forsøker de ikke å vise at høires standpunkt allikevel er det
15 fornuftigste, men bare at de på en eller anden mystisk måte kan tælles slik at de allikevel blir de fleste. Selv nu efter forbudsavstemningen har vi hat fornøielsen av å se slike tællekunster sat igang. Og venstre er på sin vis likeså ivrig efter å tælle som høire.

20 Denne ærbødigheten for de 51 % er det som i vor politiske jargon kaldes for «demokrati», og som regel er det ikke engang 51 % av den virkelige befolkningen, dette «demokratiet» bygger på, men et meget mindre procenttal; 51 % av de 126 stortingsmænd, valgt ved hjelp av l0-dobbelt stemmeret for befolkningen i Flekkefjord og Brevik og andre moderne kulturcentrer, er rikelig
25 tilstrækkelig til å danne grunnvolden for et såkaldt «folkestyre».

Mot denne mekaniske og aritmetiske betraktningen av politik kunde det naturligvis være fristende å stille det gamle høires vel begrundede teoretiske opfatning at meninger skal veies og ikke tælles: men jeg tror likevel vi kommer

længer og dypere inn mot tingens kjerne ved å anlegge en historisk istedenfor en teoretisk betraktning.

35 Det egentlige innholdet i Norges politiske historie i de tre menneskealdrene fra 1814 til 1905 er efter den gjængse lære flytningen av makten fra bureaukratiet til bønderne, og denne lære inneholder også en god portion av sandheten, men langtifra den hele. I den siste menneskealder av det 19.årh. og især i den forløpne del av det 20. er det nemlig, som vi alle vet, vokset frem to andre makthavere i vort samfundsliv som efterhvert også er blit makthavere også i rent politiske spørsmål, nemlig privatkapitalismen og proletariatet.

45 Av dem skal vi foreløbig bare beskæftige os med den første. Det som foregik her i landet i de sidste 50-60 år før krigen, og som for den saks skyld holder på å foregå omkring os fremdeles, er jo først og fremst den ting at de egentlig kapitalistiske næringsveiene, handel og industri, vokste frem. Vi kan illustrere det med slike ting som at vor omsætning med utlandet pr. individ blev omtrent fordoblet fra mitt i 1870-årene til 1910, eller at vor industrieksport blev omtrent 12-doblet i den samme perioden; men slike illustrationer er igrunnen overflødige - vi vet det jo så godt og klart av umiddelbar anskuelse.

50 Samtidig er de gamle nationale næringsveiene som jordbruk og fiske kommet inn i den kapitalistiske pengehusholdningen. Bonden har lån på gården og betaler årlig avgift til bankene. Han produserer ikke længer alting til eget forbruk, både mat og klær og bygninger; men han selger melken og smørret og grisen og kjøper margarin og amerikansk flesk isteden; han kjøper 55 landbruksmaskiner og kraftfor og kunstgjødsel og grammofoner og plyschmøbler; han er blit kapitalist selv, eller kapitalens slave, ialfald er han kommet inn i kapitalismen. Og fiskeren er blit avhengig av opkjøpere og hermetikfabrikker; han fisker med motorbåt eller dampbåt; også for ham er 60 kapitalen blit en nødvendighet, han er blit lønsslave eller selv kapitalist.

På den måten - eller på andre måter - er praktisk talt hele befolkningen i landet kommet inn under kapitalismens herredømme, blit avhengig av dem som rår over kapitalen. Og det har sat sig meget tydelige spor i vor politik.

65 Hvem var det som bestemte norsk politik i det 19. årh.? Det var embedsmænd, som alle statsråderne fra før 1884 - NB. embedsmænd som levet av sine gager, og det var bønder som Ueland og Jaabæk og hele deres følge. Endnu i 1880- og 90-

70 årene var det samme slags folk på høires side, Emil Stang og Hagerup, Gram og
Roll og Bonnevie og Birch Reichenwald og en hel serie andre. embedsmænd, og
på venstres side likedan akademikere, som begge Sverdrupene, Steen, Arctander,
Blehr, Qvam, Wexelsen - bønder og seminarister som Sivert Nielsen, Baard
Haugland, Løvland - og bare en og anden sjelden fugl av en forretningsmand
75 uten avgjørende innflytelse, som Astrup eller Kildal eller Sunde.

Men hvem er det som har været de ledende politikere i de siste 15 år? Jo, det er
kapitalens folk; det er skibsreder Chr. Michelsen, skibsreder Gunnar Knudsen,
skibsreder J. L. Mowinckel, ingeniør og fabrikeier Nils Claus Ihlen, for bare å
80 nævne nogen av de mest fremtrædende. Dette var tilfældigvis venstremænd;
men hvordan er det i høire? Det har hat maskert kapitalistiske førere som
arbeidsgivernes advokat Halvorsen eller som den kombinerte høiesteretsassessor
og centralbankdirektionsmedlem Hagerup Bull - og hvad er det for folk som er
høires stortingsmænd for øieblikket? Lutter kapitalister like fra
85 bonderepræsentanten hr. Sam Eyde fra Jarlsberg til hr. Larsen fra Aalesund, hr.
Stolt-Nielsen fra Haugesund, hr. Middelthon fra Stavanger, hr. Michelet fra
Bærum, hr. Fr. Konow fra Bergen og hvad de nu heter allesammen.

Dette at en ny klasse mennesker har tat makten i politik - jevnt fordelt i begge de
90 to borgerlige partiene, om end kanskje litt tykkere sådd i høire - er ingen
betydningsløs tilfældighet; det betyr en fuldstændig omlægning av hele vor
politik, maktens flytning over til denne klassen.

Denne maktflytningen er nu foregått uten nogetsomhelst hensyn til
95 talmajestæten. Det norske folk er blit spurt om hvor mange prosent av
befolkningen der vil ha en konge, eller hvor mange procent det er som vil forby
de andre å drikke brennevin, og slike små fillespørsmål kan naturligvis avgjøres
av 51 % mot 49 %; men det store og alt overveiende spørsmålet om hele landets
politik skal ledes under hensyn til kapitalismen og dens interesser, det kan ikke
100 avgjøres ved en tælling av vælgere.

Det er ikke fordi millionærene er i flertal i folket, de behersker storting og
regjering. Det er heller ikke fordi flertallet i folket med fuld bevissthet anser
kapitalismens mænd for særlig velskikket til å vareta fiskernes, bøndernes,
105 arbeidernes interesser. Deres politiske makt er ganske enkelt en refleks av deres
økonomiske. Det er krigsjobbingens nye økonomiske makt som har sendt
herrerne Larsen og Stolt-Nielsen på stortinget fra de to ypperste jobberbyene

Haugesund og Aalesund. Det er herredømmet over bankene, skibene,
110 fabrikkene som har skaffet kapitalismens mænd den politiske makt her i landet
som andensteds, ikke deres eller deres tilhængeres antal. De har organisert sig i
rederforbund og landsmandsforbund og handelsforbund og
arbeidsgiverforening, og like lite som det er fordi de er de fleste, arbeidsgiverne
ofte seirer over arbeiderne i lønskampene, men fordi de er de pengesterkeste -
115 like litet er det fordi de er de fleste, de har tat makten i politik, men fordi de er de
sterkeste, økonomisk, socialt, organisatorisk.

Dette er jo en ganske elementær fremstilling av moderne politik og historie, så
enkel og elementær at jeg næsten skammer mig ved å komme med den. Men det
120 er nødvendig å slå fast at erobringen av den politiske makt beror på ganske andre
faktorer end det såkaldte «flertal». Hverken bøndernes åpenlyse erobring av
den politiske makt i 1880-årene eller kapitalistenes mere hemmelighetsfulde
overtagelse av den i det 20. århundre skyldes «flertallet»; det skyldes reale
maktfaktorer av ganske anden art.

125 Og det samme kommer til å bli tilfældet ved proletariats overtagelse av
makten.

Vi snakker jo her i aften om proletariats diktatur, ikke om socialismen.
130 «Socialismen» er læren om en samfundsutvikling som skaper økonomisk
trygghet for alle, til fordel for det uhyre flertal; for socialismen er altså tanken om
flertallet av menneskene av den aller største betydning. «Proletariats diktatur»
er læren om den form samfundets overgang fra kapitalistisk til socialistisk må
antas å ville få i den nuværende historiske epoke; der handler det om de til
135 enhver tid foreliggende maktfaktorer, og av dem er det såkaldte «flertal» bare
en, og det langt fra den betydeligste.

Den socialistiske teori går, som Dere vet, i korthet ut på følgende: Al historie er
klassekamp. I det nuværende samfund står klassekampen mellem
140 privatkapitalistene og proletariats. Den privatkapitalistiske produktionsform
utvikler sig efter hvert, ut fra sine egne lover, slik at den sprænger sig selv ved en
indre selvopløsningsproces, og den eneste produktionsform som kan vokse frem
på privatkapitalismens ruiner, er den socialistiske. I denne utviklingen nærmer vi
os nu det avgjørende punkt; de to klasserne står færdig dannet overfor
145 hverandre, begge med en vældig følelse av egen styrke. Samtidig viser det
kapitalistiske system tydelige symptomer på hvor langt den indre forråtnelsen er

kommet. Sammenbruddet og sammenstøtet står for døren, i enkelte land har det alt meldt sig; vi står like ved inngangen til det socialistiske samfund.

150

Nogen begrundelse av denne tankegangen kan jeg ikke innlate mig på her; det vilde føre altfor vidt, og det kan ikke ha nogen værdi å ville begrunde proletariatets diktatur uten ut fra et socialistisk standpunkt.

155 Det socialistiske standpunkt er nu videre det, at det socialistiske samfund må komme som et nødvendig produkt av selve den økonomiske og sociale utviklingen, og den klasse som skal gjennomføre det, er proletariatet. Opgaven for det klassebevisste proletariat og for dets politiske organ, socialistpartiet, blir derfor å lede denne utviklingen slik at den kan foregå på best mulig måte, det vil
160 si så rask og så fullstendig som mulig. Det gjelder først og fremst å gjøre den nødvendige, pinefulde overgangstiden, med motstand fra privatkapitalistene, med produktionsstans o.s.v., så kort som mulig, hurtigst mulig å få den nye produktionsform i regulær gang.

165 Rent teoretisk er det naturligvis ingenting i veien for å tenke sig denne overgangen ske ved hjelp av de såkaldte «lovlige» midler, hvis man legger så overordentlig stor vekt på det; teoretisk er det ikke umulig at privatkapitalistene kan bli så skræmt - eller så «overbevist» om at socialismen er det eneste rette - at de uten videre overgir sig og lar sine maktmidler - sine banker, sine skiber, sit
170 parlament, sin hær, sin presse - tjene socialismens og proletariatets sak. I praksis kan man kanskje tenke sig en slik frivillig abdikation av overklassen i et enkelt, litet, avsidesliggende land, efterat socialismen har seiret ubestridt alle andre steder. - Men ellers? Hvilket alvorlig, normalt menneske kan tro på kapitalistenes frivillige abdikation, på at bankchefer og trustmagnater vil stå op
175 og folde sine hænder og si: «Vi bøier os for den overbevisende sandhet og retfærdighet og for den dype historiske forståelse i det som Lenin og Trotski, Liebknecht og Tranmæl og Z. Høglund præker»?

Men hvis vi ikke kan tro på dette, på at vi ad overbevisningens vei kan få de
180 herrer millionærer til å opgi hvad de anser for sin soleklare ret - hvis vi ikke kan tro på det, kan vi så tro på at de frivillig vil opgi sin «ret» for de 51 % vælgere?

Naturligvis kan vi kanskje regne med at kapitalistene har litt mere respekt for de såkaldte «lovlige» former end vi socialister. Den som er bundet av
185 borgersamfundets forestillingsliv, tror vel kanskje på lovenes idealt forpliktende

makt, fordi de er «git av folket selv», «gjennem dets lovlig valgte repræsentanter». Men overklassens forhold til det retslig bindende brennevinsforbudet i de siste to år har rigtignok - ved siden av mange andre
190 eksempler - lært os at denne «respekten for lovene» ikke stikker så dypt, at den væsentlig består i et krav på at andre skal respektere lovene.

Og for os socialister har lovene ikke moralsk bindende kraft lenger enn de stemmer med vor egen overbevisning. For os er lovgivningen et produkt av
195 klassesamfundet akkurat som banker og børser og bolignød, og da vort mål er et nyt samfund, kan vi ikke føle os bundet av den lovgivning som både i form og innhold har til opgave å opretholde det gamle samfund.

Vi må overhode regne med at når det kommer til stykket, vil begge parter blåse i
200 lov og former; det vil bli de reale maktfaktorer, økonomiske, tekniske, militære, som bestemmer klassenes stilling til hverandre under overgangen fra det kapitalistiske til det socialistiske samfundet.

Vi må naturligvis også regne med at kapitalistenes motstand ikke er slut for det
205 om det lykkes proletariatet ved et kup å ta makten. Det er klart at overgangen fra kapitalistisk til socialistisk samfundshusholdning nødvendigvis må føre med sig store ubehageligheter for alle samfundsmedlemmer, og ganske særlig for bourgeoisiet. Socialismen vil jo opheve bourgeoisiet som klasse, og hvor lempelig man enn vil forsøke å tænke sig overgangen, vil det jo for alle
210 medlemmer av det tidligere bourgeoisi medføre ganske store ulemper. De må opgi gamle vaner og behageligheter av forskjellig slag, føie sig inn under en helt ny og fremmet tenkemåte, hele deres liv blir omkalfatret, og det er ikke å vente, at de ganske rolig vil bøie sig for alt dette. De vil naturligvis gjøre alt hvad der står i deres makt - og det vil ikke være litet - for å få den gamle tilstand tilbake,
215 aktiv og passiv motstand, sabotage, intriger, kort sagt alt hvad fortvilede og forbitrede mennesker som er sikre på sin egen ret, kan finne på.

Hvor længe denne aktive misfornøielsen fra det tidligere bourgeois side vil vare, og hvor store eller små chancer det vil ha for å vinne makten tilbake igjen -
220 mer eller mindre fuldstændig, for kortere eller længere tid - kan naturligvis ikke noget levende menneske beregne på forhånd. Det avhænger av omstændigheter som det er fuldkommen umulig å ha den ringeste oversigt over. Men det er ganske klart at sålenge denne misnøien varer, kan det socialistiske proletariat ikke la disse sine motstandere få nogen del i samfundsmakten; det vilde være

politisk selvmord og intet andet. Alene må proletariatet gjennomføre den socialistiske samfundshusholdning og avskaffelsen av klassesamfundet - mot bourgeoisiet. Det er det som ligger i glosen om «proletariatets diktatur», og dette «diktatur» må vare sålenge overhode bourgeoisiet varer som klasse. Først
230 når den tid er forbi, kan «proletariatets diktatur» ophøre, og da eksisterer heller ikke proletariatet lenger som klasse - da er det slut med klassesamfundet.

Tilslut nogen ord om formen for dette diktatur. Man ser ofte «proletariatets diktatur» og «rådssystemet» koblet sammen som to sider av samme sak; men
235 det er neppe helt riktig. Man kan meget vel tenke sig proletariatets diktatur utøvet i ganske andre former end gjennom sovjetforfatning, og man kan også godt tenke sig en sovjetforfatning som slet ikke sikrer proletariatets diktatur; kapitalismens tilpasningsevne er sikkert stor nok til å kunne greie også en slik forfatning, hvis de faktiske maktforhold ligger slik an. Rådssystemet er hverken
240 det eneste eller et ufeilbarlig middel til å gjennomføre socialismen; det er efter mit skjøn meget hensigtsmæssigere enn parlamentarismen; men jeg kan nok tenke mig muligheten av at man en dag kan finne andre endnu mer hensigtsmæssige metoder.

Motstanderne tenker sig også proletariatets diktatur i intim og nødvendig forbindelse med «rød terror». Denne tanken er i virkeligheten bare en konsekvens av den løgnagtige, kontrarevolutionære agitation mot det røde Rusland og Finland. Selvfølgelig vil man under en slik vældig omvæltning som overgangen fra kapitalistisk til socialistisk samfundshusholdning alltid risikere at
250 begge parter gjør sig skyldige i voldsomheter, unødige voldsomheter. Men systematisk terrorisme er uten nødvendig forbindelse med proletariatets diktatur og i virkeligheten høist usandsynlig i de fleste europæiske land. I et land som Amerika kan den tenkes å måtte komme, og også hos os kan naturligvis motstanden anta slike former at den fremkalder en viss grad av terror; men
255 særlig sandsynlig tror jeg egentlig ikke dette er.

Det er imidlertid sidespørsmål. Hovedsaken er - og dette er noget som kan beregnes, og som ikke er avhengig av personlige ønsker om det ene eller det andre - at ut fra den situation som i øieblikket foreligger i verden, må vi anse
260 proletariatets diktatur som det nødvendige og uundgåelige middel til å føre os over fra det kapitalistiske til det socialistiske samfund.

265

Kilde

Det tyvende århundre: 1919

270

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/proletariatets-diktatur>

275

280

285

290

295

300